Knut som symbol för det goda. "Knut själv" tog aldrig upp politiska frågor, vilket inte heller var syftet. Kommentatorerna skapade egna berättelser som kunde länkas till miljöfrågor, men utvecklade en överenskommelse om att frågorna kunde hållas isär. Miljöfrågor markerades ej som "off topic" medan frågor om zoologiska parker riskerade att öppna upp för en gemenskapshotande kritik.

En stark kraft bakom berömmelsen var Knuts söthet och *cuddly charisma* vilket delvis förstås med etologen Konrad Lorenz begrepp *Kindchenschema*, dvs. fenomenet att människor ofta reagerar med omsorg och skydd gentemot djur som delar drag med barn. Flinterud pekar på att relationerna fick djupare mening genom och bortom dessa "ytliga" faktorer. Fansen följde honom in i vuxenhet på ett sätt som kan tolkas som en slags människa-sällskapsdjurs-relation; de reagerade mot kritiker genom att lyfta fram att Knut kan förstås "i sig" utan att för den skull utesluta större frågor, att han kan ses både som individ och ikonisk representant för en art som symboliserar global uppvärmning. Genom bloggen kunde människor skapa egna berättelser till skillnad från tabloidpressens ytligare konstruktioner.

Sammantaget är *Animals on Display* en mycket rik antologi, en *Wunderkammer* som kan ta plats inom områden som människa-djur-studier, museologi, kultur- och naturarvsstudier, idéhistoria och kulturhistoria. Dessutom är det en vackert inbunden bok med läsvänlig typografi och väl valda bilder. Analyserna är mycket mer komplexa och nyanserade än vad jag lyckats förmedla här. Förutom att synliggöra på olika plan osynliggjorda djur – ett inramande tema som diskuteras i inledningskapitlet – är några av de gemensamma dragen hur döda djur använts som värdeladdade objekt i mänskliga nätverk,

konstruktionen av idealtyper och religionens starka roll i representationerna. Att (natur)vetenskap aldrig kan förstås som ett "rent" fält påminns läsaren om. Samtidigt funderar jag på gränsdragningen mellan djur och människa som reproduceras genom att inte ta upp människor *on display* och de dualismer som denna reproduktion implicerar.

LITTERATUR

- Daston, Lorraine & Katherine Park 2001/1998.
Wonders and the Order of Nature, 1150–1750.
 New York: Zone Books.
- Mordhorst, Camilla 2009. *Genstandsfortællinger. Fra Museum Wormianum til de moderne museer*.
 København: Museum Tusculanums Forlag.

Anna Samuelsson, fil. dr
 Centrum för genusvetenskap, Uppsala
 universitet
 anna.samuelsson@gender.uu.se

**Anne Eriksen, Mia Göran & Ragnhild
 Evang Reinton. *Tingenes tilsynekomst. Kulturproduksjon, materialitet og estetik*. Oslo: Novus Forlag 2009. 235 s.
 ISBN 978-82-7099-731-2.**

Vi omgiver os med ting, og der bliver flere og flere af dem. Man kan aflæse det i de verdensomspændende vækstrater og i de stadig større bjerge af skrald. Men også inden for kulturvidenskabernes dukker tingene op alle vegne. Tværfaglige antologier og temanumre med titler som *Thinking through Things*

148 (Henare m.fl. 2006), *Materiality* (Miller m.fl. 2005), *Things that Talk* (Daston 2004) eller i nordisk kontekst *Tingenes kulturhistorie. Etnologiske studier i den materielle kultur* (Stoklund 2003), *Materialiseringer* (Damsholt m.fl. 2009), *In Defence of Things. Archaeology and the Ontology of Objects* (Olsen 2010) har i de senere år taget den materielle kultur til fornyet behandling inden for kulturvidenskaberne. I årtier havde studierne af det materielle ellers fået lov til at leve en noget hengemt tilværelse, mens fokus var på de sproglige konstruktioner og diskurser. Selv inden for discipliner som kulturhistorie, etnologi og museologi, der på forskellige måde alle havde dagliglivets ting som deres klassiske domæne, skete der en forskydning, der resulterede i analyser, som så genstandene som en form for tekst, der lå indlejret og skulle tolkes som tegn i tekst. En af de mest indflydelsesrige værker i denne sammenhæng var Michel Foucaults store værk *Ordene og tingene* (org. 1966). Foucaults diskursive analyser som teori og metode blev inspiration for utallige analyser i 1980'erne og 1990'ernes kulturfag, hvor ting blev tolket som tegn underlagt større diskursive ordner. Men materialitet, rum og genstande kan analyseres som mere end blot passive referenter for talen, teksten eller tegnene. Der er igen en interesse for det non-diskursive, hvor kultur også ses som fysiske og konkrete ting, praktikker og materialer. I stedet for at træde bag om vores omgang med tingene og fremanalysere deres kulturelle betydninger, undersøger man, hvordan kultur og ting nærmere er flettet ind i hinanden og udfolder sig i deres gensidige relationer.

Antologien *Tingenes tilsynekomst* lægger sig i forlængelse af denne fornyede interesse. Bogen består af 10 kapitler skrevet af ti forfattere med forskellige humanistiske baggrunde

inden for litteratur- og kulturfagene. Sammen har de stillet sig en fælles opgave, nemlig at udforske og give eksempler på, hvordan ting kommer til syne og får kulturel mening. Eller som det formuleres i forordet til antologien: "Tingene har sin egen materialitet, sin egen tyngde som gir dem nærvær. Men hva skal til for at vi får øye på dem – eller for at vi overser dem? Hvilke prosedyrer, strategier eller mekanismer er det som trer i kraft, når ting dukker opp i og forsvinner igjen fra det som kan kalles 'det kulturelle synsfelt'." (7)

Når forfatterne vælger at tage udgangspunkt i begrebet "tilsynekomst" frem for "materialisering", er det fordi de ønsker at se nærmere på de æstetiske dimensioner i materialiseringsprocesserne. Antologiens ti bidrag bindes således sammen af et grundlæggende æstetisk perspektiv på det materielle. Og her tænkes det æstetiske ikke kun i betydningen af "det skønne" eller "læren om det skønne", men som et bredere æstetisk begreb, der også omfatter viden og sansning. "Med begrepet tilsynekomst ønsker vi i tillegg å fremheve at prosessene vi undersøker ikke kun bidrar til å produsere materialitet, men også i høyeste grad dreier seg om oppmerksomhet og om oppmerksomhetens organisering. Oppmerksomheten kan forstås både som forutsetning for sansningen og som del av den. Samtidig formes den af kulturelle og estetiske strukturer og av sociale betingelser. Ved å kombinere estiske kulturteoretiske perspektiver vil vi kunne synliggjøre nettopp dette komplekse samspillet mellom materialisering, tilsynekomst og oppmerksomhet."

Med begreber som "tilsynekomst" og "opmærksomhed" har antologien, ligesom andre nyere bøger inden for de materielle kulturstudier, således sit fokus rettet mod "overfladen", det vil sige på vores møde med omverden, som den fremtræder i sin kompleksitet

og mangfoldighed. Der hvor vi møder den, ikke blot med vores fortolkende erkendelse, men også med vores sanser. Mere konkret undersøges, hvordan ting kommer til syne eller overses i litteratur og kunst og inden for museums-, arkiv- og bibliotekspraksisser. De enkelte cases er overvejende hentet fra Norge, men der inddrages også eksempler fra blandt andet Frankrig, England og Sverige. Bogens cases udspænder sig historisk fra slutningen af 1600-tallet og frem til nutiden med hovedvægten på tingenes tilsynekomst i det moderne samfund.

Efter et introducerende kapitel til det æstetiske perspektiv på den materielle kultur introduceres til bogens overordnede opdeling. Bogen er inddelt i forskellige "organiserende opmærksomhedsstrukturer", som betinger tingenes tilsynekomster. Den første del af bogen, samles under overskriften "Tingene" og handler om, hvordan især litteraturen som medium iscenesætter ting. Den anden del af bogen hedder "Installationer". Her ses på den rumlige organisering af forskellige uderum. I bogens sidste tredjedel ses på, hvordan museet, arkivet og bibliotekerne organiserer opmærksomheden som institutionaliserede videnskabssystemer.

Som der gøres opmærksom på i antologien, kan det synes lidt underligt, at bogens første del om tingene først og fremmest handler om litterære fremstillinger af genstandene og ikke om tingene selv. Men der argumenteres med, at selv om tingene har et uomtvisteligt materielt tilstedevær i vores liv, fremstår de altid formidlet gennem iscenesættelser, billeder, erindringer og handlinger. Og derfor bliver det samspillet mellem mennesker og ting, som bliver det interessante, her set gennem litterære eksempler. Jeg skal senere vende tilbage til, at denne forskydning af det analytiske område fra tingene selv til teksterne

omkring dem, måske også kan hænge sammen med valget af et æstetisk udgangspunkt, men herom senere.

Antologiens bidrag begynder med Ragnhild Evang Reintons tekst "Slipp tingene fri! Litterære erfaringer av ting". Med nedslag i værker af moderne klassiske forfattere som Borges, Kafka, Benjamin, Balzac, Stevens og Proust beskriver Reinton, hvordan den modernistiske litteratur prøver at etablere nye måder at beskrive tingene på. I teksterne hos disse forfattere begynder tingene at træde frem i teksterne som unyttige og uden for vores sædvanlige ordninger af dem. De er hverken med, fordi de indgår funktionelt i en handling eller optræder som markører på sociale forskelle eller som en del af en personbeskrivelse. Dermed sker der en mærkværdiggørelse af tingene i teksterne, som er med til at bryde vanens sløvende opfattelse af omverdenen.

I Tone Selboes næste kapitel "Virginia Woolf og byens fenomenologi" tager hun udgangspunkt i nogle af Woolfs mindre kendte tekster, essayene fra *London Scene* og novellen "Solid Objects", og undersøger, hvordan disse tekster lader tingene træde frem mellem brug og skønhed, alt efter om perspektivet er digterens og det æstetiske blik eller arbejderens, som ser på tingene ud fra funktion og nytte. Endelig findes der også et tredje blik, nemlig samlerens, som trækker tingene bort fra deres nytte og forsøger at genetablere det umiddelbare og barnlige forhold til dem for derigennem at opnå forbindelse til en tabt verden. Selboes analyse tegner således et lignende billede af en ny tingsbeskrivelse i de modernistiske tekster som Reinton, men Selboe har en mere fænomenologisk tilgang og er optaget af forholdet mellem sansning og betydningsdannelse, og hvordan disse i teksterne beskrives som komplementære størrelser, der er afhængige af hinanden.

150 Det tredje og sidste kapitel i første del af antologien er skrevet af Helge Jordheim. Han beskæftiger sig med den tidlige modernitet ved at se nærmere på den franske forfatter Bernard de Fontenelles indflydelsesrige bog *Entretiens sur la pluralité des mondes*, som udkom i 1686. Bogen er udformet som en række samtaler mellem en adelskvinde og en filosof. Deres indbyrdes samtaler begynder ved kærlighedsdigtningen og romancer ved hoffet, men bevæger sig efterhånden over i en mere filosofisk og videnskabelige retning. Gennem sin analyse argumenterer Jordheim for, at samtalerne om solen og planeterne udfolder muligheden af en pluralitet af verdener, og af muligheden for at disse kan være beboede. Dermed, skriver Jordheim, relativeres verden til en ting, som kan ses udefra og være en blandt andre. Denne relativisering eller tingsliggørelse af verden har imidlertid været nærmest forsvundet fra tanken, mener Jordheim, men han åbner muligheden for, at dette er i færd med ændres med den globale opvarmnings påpegning af Jordkloden som en sårbar planet, hvor verden kommer til syne som en ting, som noget begrænset, foranderligt og måske endda forgængeligt.

I den næste del af bogen er bidragene samlet om den rumlige organisering af uderummet. Fælles for de fire bidrag er, at de tematiserer forholdet mellem kultur og natur, og hvordan dette betinger oplevelsen af tingenes tilsynekomst i uderummet. Det første bidrag er skrevet af Brita Brenna og er en analyse af et historisk materiale. Brenna ser på, hvordan nye måleinstrumenter og metoder og Bacons program for induktiv forskning havde stor indflydelse på studiet af naturen. Med udgangspunkt i den dansk/norske præst, Jacob Nicolai Wilses topografier fra slutningen af 1700-tallet over Østfold i Norge, beskriver hun, hvordan landskabet bliver til som en

kulturel konstruktion mellem det målbare og det maleriske, noget som man politisk kunne identificere sig med, æstetisk kunne beundre og følelsesmæssigt involvere sig i.

Mia Göran fremdrager en anden vinkel på den rumlige organisering af uderummet. Under overskriften "Tilsynekomst av fritt land. Den engelske parkens relasjonelle estetikk" modstiller hun den franske barokhaves strenge former baseret på forestillingen om rationalitet og magt, og modstiller denne type af park med opkomsten af den romantiske have, som med dens frie former og varierede udtryk appellerer til sanser og følelser og en større grad af bevægelsesfrihed. Den æstetiske forandring af omgivelserne kobles således med en social og politisk forandring i samfundet.

Kyrre Kverndokks bidrag tager et mere snævert, men interessant greb om den overordnede analytiske rammer og spørger, hvordan to monumenter, en mindsten over 23 medlemmer af Centralkomiteen i Norges kommunistiske parti i Nordre gravlund i Oslo og fredsmonumentet i Karlstad, på den ene side er blevet usynliggjort af æstetiske og politiske grunde, men samtidig er genstande for forskellige rituelle strategier, der italesætter dem på forskellig vis. Gennem genstandsnære analyser af de praksisser, som udspænder sig omkring og med monumenterne viser Kverndokk, hvordan monumenterne fremstår analytisk som paradoksale størrelser, på den ene side absolutte og bestandige i deres materielle tilstedevær, på den anden side flygtige og foranderlige som kulturelle tilsynekomster.

Fremdragelsen af et spændende og for de fleste ukendt eksempel er også Eivind Røssaak udgangspunkt i hans kapitel om Alfred Bexells næsten glemte udhuggede sten i en bøgeskov i Sverige og deres repræsentation som foto-

grafisk motiv i kunstnerduoen Ingrid Books og Carina Hedéns værk *Bexells stenar: Ett undångömt monument*. Stenene lå mere eller mindre glemt i skoven i næsten 100 år, før Book og Hedén sammen med en gruppe lokalhistorikere igen fik dem frem i lyset. Snarere end stenene selv, er det, som har Røssaaks interesse, de forskellige erindringspraksisser, som mødes i Book og Hedéns foto- og installationspraksis, i Bexells indgravede sten, og i den selvkuliveringspraksis med rødder i antikken, som Bexells projekt også kan ses som udtryk for.

Den sidste del af antologien omhandler systemerne, og eksemplerne hentes fra bibliotekerne, arkivet og museernes systemer for at samle og bevare viden og ting.

Anne Eriksen lægger for med kapitlet "Museet og tingene. Fremvisning og usynliggøring." Eriksen er optaget af forholdet mellem synliggørelse og usynliggørelse og bruger museums magasinerne som sit analytiske eksempel. Prisen for museernes nye offentlige tilgængelighed for borgerne i begyndelsen af 1800-tallet var en ny utilgængelighed, nemlig i form af de lukkede magasiner, som kun særligt udvalgte fik adgang til. I de tidligere tiders samlinger var adgangen begrænset, men kom du først ind, lå hele samlingen åben. Nu blev dette ændret. Ændringen i begyndelsen af 1800-tallet var imidlertid ikke planlagt, og der blev ikke argumentet for denne opdeling af samlingen, men den opstod blot gradvist som en konsekvens af de andre ændringer.

Fra samlingen zoomes der ind på en enkelt genstand. Inger Johanne Lyngøes kapitel "Tilsynekomst av sammenfiltrende kategorier. Adam Egede-Nissens fosterhinne" ser nærmere på en enkelt genstand, og dens historie. Forsterhinden blev givet til Norsk Folkemuseum som gave og Lyngø undersøger, hvordan museet i sit arbejde med at bevare

genstande omformer og omtolker den så den bedre passer i museets kategoriseringer.

Endeligt beskriver Anne Birgitte Rønning i antologiens sidste kapitel "Den franske Robinsoninde – en vandrehistorie", hvordan en moralsk fortælling fra slutningen af 1700-tallet skifter karakter alt efter, hvordan den kontekstualiseres afhængigt af bibliotekssystemernes orden og fortællingens rammesætning i form af forord, efterord og hvilke tekstlig sammenhæng, den indgår i. Også skiftende tiders fremstilling af kvindekønnet er med til at forme fortællingen og sætter scenen for, hvordan hovedpersonen repræsenteres og kommer til syn i fortællingen.

Alle antologiens bidrag er velskrevne. Eksemplerne er interessante og bogen er smukt opsat, som gør det til en æstetisk fornøjelse at læse bogen. Det æstetiske analytiske perspektiv er gennemført og binder bidragene sammen. Især de bidrag i antologien, som tager fat i nyt empirisk materiale, og gør læseren opmærksom på mærkelige eller oversete fænomener, står stærkt, om det er statuer, der ikke længere kan ses, selv om de er der endnu og indgår i særlige praksisfællesskaber, eller en fosterhinde i et rejseui, som forener modsatrettede verdenssyn, selv om moderniteten omhyggeligt har forsøgt at skille disse sammenhænge ad i kategoriernes ordnende systemer, eller om det er museernes magasiner, som bare opstod uden rigtigt at blive benævnt og således viser, hvordan nye former for åbenhed skaber andre former for lukket-hed.

At tale om "tilsynekomster" og hvornår, hvordan og hvorfor noget fanger opmærksomheden og ikke mindst, hvor foranderligt dette er, retter i bogstaveligste forstand forskernes opmærksomhed mod nye områder, fordi det analytiske blik fokuserer på det umiddelbare og "overfladen". I *Production*

152 *of Presence – What Meaning Cannot Convey* argumenterer litteraten Hans Ulrich Gumbrecht for, at hele den vestlige metafysik siden Descartes har været kendetegnet ved dens forkærlighed for fortolkningen (Gumbrecht 2004:21-49). I analyserne handlede det at trænge gennem verdens overflade og finde frem til fænomenernes mere grundlæggende betydninger. Denne forkærlighed, skriver Gumbrecht, ses blandt andet i den akademiske brug af tillægsordene ”dyb” og ”overfladisk”. Hvis vi siger, at en analyse er ”dyb”, er det en udmærkelse, som angiver et nyt, mere komplekst og præcist billede af et fænomen. Bedømmer vi derimod analysen som overfladisk, mangler den alle disse kvaliteter, fordi det indikerer, at vedkommende ikke er gået ”bag” eller ud over det første indtryk, fænomenet har skabt. Normal kan ingen forestille sig, at noget eller nogen ville ønske at være uden ”dybde”. Inden for materialitetsforskningen og museologien har dette kunnet ses som en stædig jagt efter at komme bag om genstandene, bag deres umiddelbare fremtrædelse, for at kortlægge deres betydning. Tingene blev kun en anledning til at komme frem til det virkelige analyseobjekt, som var de dybere strukturer, ideerne, historierne mm.

At bruge tingenes tilsynekomst som grundlæggende begreb, som det sker i antologien, synes at adressere denne diskussion direkte ved at vende blikket mod overfladen, der hvor tingene træder frem, kommer til syne og skaber opmærksomhed. Men som bidragene skrider frem, er det som om, at netop begrebet ”tilsynekomst” også fanger forfatterne ind i én form for sansning, nemlig den som sker gennem synet. De fleste eksempler er ikke studier af genstandene selv, og hvordan de virker på os, men hvordan genstandene træder frem gennem tekster og billeder. Selv

om tingene myldrer frem i Ragnhild Evang Reintons og Tone Selboes analyser, er det som repræsentationer i tekster, og når landskabet kommer til syne hos Brita Brenna er det som topografiske kort og billeder. Bexells stener, som ligger spredt rundt i et svensk skovlandskab, er ikke analyseret ved at gå undersøgende, sansende og oplevende på kryds og tværs i skoven, hvor stenene ligger hængt, mosbegrøet, tunge og duftende, men stenene er analyseret gennem en visuel repræsentation og fortolkning i form af Book og Hedéns fotografiske installation af stenene.

Det er som om at fokuseringen på tolkningen af genstandens betydning bliver så stærk, at man på trods af de bedste intentioner overser, at ting, ligesom så meget andet i verden, også er kendetegnet ved andet end deres betydningssskabende potentiale, nemlig den simple kendsgerning, at de *er*. Eller som Gumbrecht formulerer det: Vi glemte, at tingene har substans. At alt materialet indbefatter et irredusibelt tilstedevær af den fysiske verden, der påvirker vores sanser og dermed er medskabende for vores oplevelse af verden (Gumbrecht 2004:29-30). Selv om forfatterne i forordet skriver, at de med en æstetisk tilgang mener æstetik som ”sansning og viden opnået gennem sanselig erfaring”, er der ingen af bidragene, som inddrager de analytisk uregerlige, men dog erfaringssskabende sanser som lugt, lyde, smag og berøring, også selv om de indgår i en æstetisk oplevelse. Studierne af materialiseringsprocesserne bliver således snarere et emnefelt i antologien end en egentlig ny metode eller et afsæt for nye former for analysestrategier, som indoptager de forskellige sansende æstetiske erfaringer i selve analysen. Vejen fra teksterne til tingene og materialiseringsprocesserne i deres fulde komplekse omfang er vanskelig.

LITTERATUR

- Damsholt, Tine, Camilla Mordhorst & Dorte Gert Simonsen 2009. *Materialiseringer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Daston, Lorraine 2004. *Things that Talk. Object Lessons from Art and Science*. New York: Zone Books.
- Foucault, Michel 2006/1966. *Ordene og tingene. En arkæologi om humanvidenskaberne*. Frederiksberg: Det lille forlag.
- Gumbrecht, Hans Ulrich 2004. *Production of Presence. What Meaning Cannot Convey*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Henare, Amiria, Martin Holbraad & Sari Wastell 2006. *Thinking through Things. Theorising Artefacts Ethnographically*. London: Routledge.
- Miller, Daniel 2005. *Materiality*. Durham, N.C.: Duke University Press.
- Olsen, Bjørnar 2010. *In Defence of Things. Archaeology and the Ontology of Objects*. Lanham: Altamira Press.
- Stoklund, Bjarne 2003. *Tingenes kulturhistorie. Etnologiske studier i den materielle kultur*. København: Museum Tusculanums Forlag.

Camilla Mordhorst, museumsdirektør
M/S Museet for Søfart
cmo@mfs.dk

**Bruno Ingemann: *Present on Site. Transforming Exhibitions and Museums*.
Lejre, Denmark: VisualMemory Press,
2012. 396 p. ISBN 978-87-995101-0-8.**

Museums are indeed fascinating and enchanting places, but they also represent “lost opportunities, a lack of inclusive communication and missing interactions”. This is the incentive

for Ingemann’s book that declares the aim to “push the stable, hierarchic institutions into expanding the potential resources of exhibitions towards more provocative and meaningful communication”. It is thus presented as quite a debate book with an activist, or at least reformist, agenda towards the museum and exhibition world. Author Bruno Ingemann can draw on a varied background as a researcher in museology and visual communication *and* being an actual exhibition designer and media artist since the 1970s. The book reflects both of these perspectives, being based on readings of a number of exhibitions presenting several theoretical perspectives for understanding exhibitions and descriptions of the exhibition designer/artist’s projects. This career-spanning approach is a bit similar to anthropologist Daniel Miller’s influential disciplinary memoir *Stuff* (2010) that used experiences with specific cases from the author’s career to approach and go through its topic.

In the case of Ingemann’s book, the strategy has its advantages and disadvantages. Discussing the process of creating exhibition designs for big institutions such as the Danish National Museum as well as making experimental projects like *If you remember, I forget ...* among the citizens of the small town of Lejre (Denmark) absolutely adds a dimension of inside and hands-on experience. On the less positive side, these examples tend to be older, often from the 1990s, and may not be the most relevant for a book addressing contemporary situations. Also, the exhibitions made by others analysed in the book, such as the Danish National Museum’s new display of the Bronze Age (2008) and art museum ARoS’ exhibition of Erik A. Frandsen (2008) are mainly criticized for their non-inclusive communication and static relationship with the viewer, whereas the